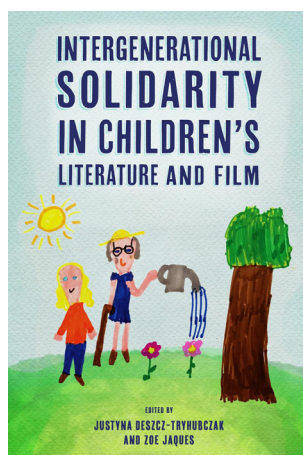

Review/Recension

JUSTYNA DESZCZ-
TRYHUBCZAK OCH
ZOE JAQUES (RED.)
**INTERGENERATIONAL
SOLIDARITY
IN CHILDREN'S
LITERATURE AND FILM**

Jackson: University Press of Mississippi,
2021 (255 s.)

Varför ska barn och unga läsa skönlitteratur? Och hur kan barn- och ungdomslitteraturforskningen göra sig mer relevant för framtida samhällsutmaningar? Det är högaktuella frågor som i tider av "läskris" har stötts och blötts i både forskning och media. Antologin *Intergenerational Solidarity in Children's Literature and Film* (2021) närmar sig denna diskussion från ett delvis nytt håll genom att sätta generationsrelationer i fokus. Närmare bestämt undersöker antologin hur solidaritet och samarbete mellan generationer kommer till uttryck både genom representation i texter för barn och unga och genom barns inkludering i produktionen av barnkultur.

"Intergenerational solidarity" är ett begrepp inom åldersstudier som hänvisar till hur omsorg, dialog och kunskap kan överföras mellan individer inom familjen, men också på samhällsnivå, mellan generationsgrupperingar. Antologins redaktörer Justyna Deszcz-Tryhubczak och Zoe Jaques pekar bland annat ut förändrade familjestrukturer, en åldrande befolkning och ett större avstånd i politiska frågor mellan unga och äldre som några av de utmaningar där dialog och samarbete mellan generationer kan vara en väg framåt: För det behövs inte bara en insikt i värdet av goda generationsrelationer utan även en kritisk medvetenhet om att våra föreställningar om olika ålderskategorier formas socialt. Barn och unga är en särskilt prioriterad grupp i sammanhanget, eftersom de både är mottagare av "the social contract of intergenerational solidarity" (xv) och utgör den grupp som ska föra kunskapen vidare till kommande generationer. Här menar Deszcz-Tryhubczak och Jaques att barn- och ungdomslitteraturen kan spela en central roll, dels genom

att via litterära representationer av solidaritet mellan generationer utveckla barns och ungas empati och kunskap, dels genom att barns och vuxnas samarbeten kring dessa texter kan verka läsförfrämjande och stärka banden mellan generationer. I ett större perspektiv skulle en sådan inriktning öppna barn- och ungdomslitteraturfältet som en yta för generationsmöten och möjliggöra större engagemang och delaktighet i "the process of creating an intergenerational-friendly world" (xxii).

Argumentationen bottnar i en litteratursyn som känns igen från litteraturdidaktisk forskning där litteraturen – och särskilt dess subjektiva gestaltningar av andra människors erfarenheter – förväntas verka socialiserande och värdeskapande, som en ingång till etisk reflektion hos läsaren. I Sverige är detta en livaktig forskningsinriktning – bland aktuella studier kan nämnas Corina Löwes och Åsa Nilsson Skåves antologi om hållbarhetsteman i barn- och ungdomslitteratur (*Didaktiska perspektiv på hållbarhetsteman* 2020), Malin Alkestrands böcker om hur fantasy respektive dystopier kan användas i undervisningen (*Magiska möjligheter* 2016; *Mothers and Murderers* 2021) och Louise Almqvists avhandling *Störande litteraturundervisning* (2024) där köns- och sexualitetsnormer undersöks i relation till skolans värdeskapande praktiker. Hos Deszcz-Tryhubczak och Jaques saknas dock en explicit koppling till etik och didaktik, vilket gör att bakomliggande antaganden om litteraturläsningens positiva effekter varken teoretiseras eller problematiseras. Det hade behövts, om inte annat för att motverka intrycket att litteraturen stundom oreflekerat tilldelas en instrumentell roll i överföringen av kunskap och värderingar. En tendens som återkommer mer utpräglad i några av bidragen, vilket jag får anledning att komma tillbaka till.

Det litteraturteoretiska ramverket som presenteras i introduktionen handlar i stället om vuxnas makt och barns möjlighet till agens, en teoretisk diskussion som går tillbaka till Jacqueline Roses inflytelserika *The Case of Peter Pan, or the Impossibility of Children's Fiction* (1984) där hon driver tesen att barnlitteraturen ytterst är en produkt av vuxna värderingar och intressen. Deszcz-Tryhubczak och Jaques tar fasta på den senare teoretiska nyorienteringen inom fältet, som har handlat om att vidga perspektiven utanför synen på barn- och ungdomslitteraturen som dominerad av vuxen agens. Martha Gubars "kinship model" har varit särskilt tongivande i detta sammanhang och hon är också den återkommande referensen i antologins artiklar. Där Rose menar att barn/vuxen-relationen präglas av skillnad och konflikt, uppmanar Gubar till att i stället se till likheter och beroende. På så sätt öppnar hon för att barn- och

ungdomslitteraturen kan rymma varierande och komplexa interaktioner mellan barn och vuxna.

Gubars kinship-modell gifter sig väl med Deszcz-Tryhubczaks och Jaques argumentation för barn- och ungdomslitteraturens potential att stärka solidaritet mellan generationer. Sammanförandet av dessa två perspektiv är också genomgående produktivt vilket framför allt avspeglas i den bredd av spännande infallsvinklar som antologin rymmer. På några ställen är solidaritetsbegreppet föremål för en mer utvecklad teoretisering, vilket genast blir intressant. Ett exempel är Clementine Beauvais artikel om barnlitterära biografier. Beauvais identifierar ett mönster av asynkron solidaritet i de längre tidsspänn som biografierna omfattar. Det vill säga, protagonisten som under sin barndom är föremål för äldre generationers omsorg och värdeförmedling förväntas i vuxen ålder att föra vidare dessa kunskaper och värderingar till yngre generationer. Denna "trans-generational debt of solidarity" (9) diskuteras kritiskt och Beauvais framhåller bland annat bristen på ömsesidigt utbyte – det är sällan barnet har möjlighet att hjälpa den vuxna. Även i Björn Sundmarks artikel om Astrid Lindgrens Emil-trilogi, finns intressanta teoretiska resonemang. Sundmark väljer att kringgå den principiella frågan om vuxenmakt och barns agens och tar i stället fasta på det relationella i mötet mellan barn och vuxen. Solidaritet, menar Sundmark, förutsätter inte nödvändigtvis två jämlika parter utan är något som uppstår när olikheter och ojämlikheter överbryggas. I analysen lyfts bland annat det stora Tabberaset i Katthult som exempel på hur Emil agerar solidariskt och därmed intar rollen av "kin" i relation till Alfred och fattighjonen. Kontrasten mellan denna sida av Emil och rackarungen som hittar på hyss menar Sundmark är en viktig del av berättelsens driv och humor. Antologins teoretiska spår får också ett tillfredställande avslut i Maria Nikolajevas efterord, "The Case of the Evil (Step)mother, or the Impossibility of Intergenerational Solidarity". Med utgångspunkt i narratologi och evolutionsforskning förklarar hon varför solidaritet mellan barn och vuxna omöjligt kan vara en överordnad princip i barnlitteraturen. För läsaren blir det ett provocativt ifrågasättande av antologins huvudargument, samtidigt som det inte nödvändigtvis diskvalificerar de olika bidragens enskilda analyser. Nikolajevas tes rör "the nature and purpose of literature marketed for young audiences" (231) och argumentationen behandlar övergripande mönster, "schemas and scripts" (233). Det ger en annan ingång till frågan om solidaritet och konflikt, jämfört med antologins artiklar som i huvudsak behandlar specifika aspekter av enskilda texter eller en författares kreativa produktion.

Utöver Deszcz-Tryhubczaks och Jaques introduktion och Nikola-jevas efterord omfattar *Intergenerational Solidarity in Children's Literature and Film* sexton artiklar fördelade på fem avsnitt. Trots att titeln nämner både litteratur och film hämtas såväl material som teorier i huvudsak från barn- och ungdomslitteraturfältet (endast två artiklar handlar om barnfilm). Artiklarna i de fyra inledande delarna bygger på textanalyser där solidaritet mellan generationer undersöks i form av litterära (och filmiska) representationer. Förutom redan nämnda Beauvais och Sundmark finns här bland annat Jean Webbs artikel om barn- och ungdomslitterära skildringar av demens, Ashley N. Reeses analys av vad hon benämner som "intergenerational gladness" i Eleanor H. Porters böcker om Pollyanna (1913; 1915), samt Marek Oziewicz studie av hur tidsresor formar generationsrelationer i Ransom Riggs Miss Peregrine-trilogi (2011–2015). Den bredd i olika infallsvinklar på temat solidaritet som artiklarna tillsammans uppvisar är antologins styrka. Teoretiskt är det som antytts mer spretigt, vilket ibland skapar en viss dissonans i relation till de argument och perspektiv som diskuteras i introduktionen. Det gäller särskilt barn- och ungdomslitteraturens pedagogiska funktion där en mer instrumentell syn på hur litteraturens positiva representationer enkelt överförs till läsaren återkommer i några av bidragen som ett sätt att motivera textanalysen. Exempelvis sammanfattar Michelle Superle en i övrigt uppslagsrik analys av bilderböcker om hållbart jordbruk på följande sätt:

These books provide the youngest readers with compelling portrayals of agriculture as a collaborative activity, suggesting that there is a realistic, manageable way for children to contribute to the 'grand cause' of ensuring their own and others' survival while simultaneously helping to save the planet. (174)

Ytterligare exempel finns i artiklarna av Webb (56–57) respektive Grzegorzcyk (159).

I ljuset av antologins ärende och teoretiska ifrågasättande av barnlitteraturen som en produkt av vuxna intressen, är det som läsare svårt att inte fastna vid denna typ av formuleringar (även när de mest tjänar som inramning). Troligtvis hade de kunnat undvikas om antologin som helhet ägnat större uppmärksamhet åt den didaktiska frågan *hur* litteraturen kan läsas och användas för att gynna mer solidariska generationsrelationer.

De tre artiklar som sammanförs i antologins femte och avslutande del "Rewriting Aetonormativity with Young Readers" skiljer sig från övriga bidrag genom att undersöka barns och ungas delaktighet

i den kreativa processen. Detta är i min mening antologins starkaste del. Här får också det teoretiska sammanförandet av solidaritetsbegreppet och Gubars kinship-modell sitt mest inspirerande utlopp. Ett av bidragen är Helma van Lierop-Debrauwera och Sabine Steels studie av den nederländska bokserien *Slash* (2008–2017), som skapats genom en form av "collaborative life writing" (219) där etablerade författare skriver utifrån ungdomars egna livsberättelser. Genom textanalys och intervjuer med deltagarna undersöker van Lierop-Debrauwer och Steels den kreativa processen och slutprodukten (böckerna) som ytor för generationsmöten. I *Slash*-serien är samarbetet över generationsgränser en uttalad del av verket, men barn och unga kan spela en aktiv roll i den kreativa tillkomstprocessen utan att det lämnar så uppenbara spår. Både Malini Roys artikel om William Godwins barnlitterära produktion och Vanessa Joosens text om Aidan Chambers visar hur dialog och samarbete med barn och unga har varit viktiga moment i författarnas arbete. Joosen använder textkritisk analys och intervjuer för att spåra Chambers skrivprocess. Särskilt tankeväckande blir det när hon läser Gubars kinship-modell mot Chambers egna utsagor om hur igenkänning ("recognition") kan uppstå mellan olika skeden i livet; såväl tonårstiden som medelåldern kan vara en tid av kris och drastisk förändring.

Den kreativa processen aktualiseras också indirekt i två av de artiklar som behandlar minnen och trauman. Lucy Stone undersöker Judith Kerrs krigsskildringar med utgångspunkt i de brev och berättelser Kerr författade som ung när hon själv levde i exil skild från sina föräldrar. Även i Anastasia Ulanowicz artikel om Nadja Halilbegovichs roman *My Childhood Under Fire. A Sarajevo Diary* (2006) handlar det om mötet mellan författarens barn- och vuxenjägar. Romanen är, liksom Anne Franks dagbok, en utgiven version av den dagbok Halilbegovich skrev som barn i ett krigshärjat Sarajevo, men den innehåller också reflexioner och kommentarer av den vuxna Halilbegovich, numera författare och konstnär i Kanada. Genom att tydligt åtskilja barnets berättelse från den vuxnas tillägg visar Ulanowicz hur *My Childhood Under Fire* erbjuder det Gubar kallar "perspectival flip", det vill säga ett omkullkastande av den förgivettagna hierarkin mellan vuxen och barn, vilket först kan ske genom ett erkännande av en delad sårbarhet (127).

Med dessa artiklar om tillkomstprocesser nyanserar antologin bilden av barnkulturen som genomgående vuxenstyrd och barnet som en passiv mottagare. Denna fördjupning i skrivandets och skapandets förutsättningar, väcker samtidigt frågan om varför *Intergenerational Solidarity in Children's Literature and Film* har så

lite att säga om läsning som yta för solidaritet mellan generationer. Likväl som barn och unga kan vara delaktiga i produktionen, bör den vuxnas deltagande i gemensam läsning och samtal om barn- och ungdomslitteratur ha goda förutsättningar att gynna generationsmöten. Det blir kanske särskilt påtagligt ur ett nordiskt perspektiv där barn- och ungdomslitteraturens åldersöverskridande tendenser har uppmärksammats det senaste decenniet (se till exempel Åse Marie Ommundsen, *Litterære grenseoverskridelser* 2010). Men oavsett skulle det solidaritetsprojekt som antologin tecknar framstå som mer ömsesidigt om den vuxna, utöver att agera författare och förmedlare, också förväntades inta den potentiellt mer jämlika rollen som läsare av barn- och ungdomslitteratur.

Att formulera starka argument för läsningens betydelse och litteraturforskningens relevans bör vara en angelägenhet för varje litteraturvetare och för detta är *Intergenerational Solidarity in Children's Literature and Film* ett inspirerande bidrag med flera tankeväckande ingångar till hur solidaritet och samarbete mellan generationer kan ta sig till uttryck i barn- och ungdomslitteraturens representationer och tillkomstprocesser. Även om det i slutändan är svårt att argumentera mot Nikolajevas tes att det är generationskonflikten (och inte solidariteten) som är barnlitteraturens "centerpiece and engine" (243), så visar bidragen sammantaget att barn- och ungdomslitteraturens många varierande praktiker och uttryck ändå kan rymma komplexa samspel av barns och vuxnas perspektiv, erfarenheter och intressen.

Tuva Haglund

Fil. dr. i litteraturvetenskap

Svenska barnboksinstitutet/Uppsala universitet